

ELEKTRON TO'LOV TIZIMLARI VA ULARNING
IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI

Jo`rayev Faxriddin Xusniddinovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Akbarova Sayyora Shuxratovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada elektron to'lov tizimlarining zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni, ularning rivojlanish tendensiyalari hamda iqtisodiy jarayonlarga ta'siri tahlil qilingan. O'zbekistonda naqd pulsiz hisob-kitoblar tizimining rivojlanishi, bank kartalari va mobil to'lov ilovalari orqali amalga oshirilayotgan raqamli to'lovlarning kengayishi ko'rib chiqilgan. Shu bilan birga, elektron to'lov tizimlarining rivojlanishi bilan bog'liq kiberxavfsizlik muammolari va ularning iqtisodiyotga ta'siri ham tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: elektron to'lov tizimi, raqamli iqtisodiyot, plastik kartalar, mobil to'lov ilovalari, naqd pulsiz hisob-kitoblar, kiberxavfsizlik, kiberjinoyat, soya iqtisodiyoti.

Аннотация. В данной статье исследуется роль электронных платежных систем в современной экономике и их влияние на экономические процессы. Особое внимание уделено развитию безналичных расчетов в Узбекистане, расширению использования банковских карт, мобильных платежных приложений и цифровых денежных переводов. Кроме того, рассмотрены актуальные вопросы кибербезопасности, связанные с развитием электронных платежных систем, и их влияние на экономику.

Ключевые слова: электронные платежные системы, цифровая экономика, банковские карты, мобильные платежные приложения,

безналичные расчеты, кибербезопасность, киберпреступность, теневая экономика.

Abstract. This article examines the role of electronic payment systems in the modern economy and analyzes their impact on economic processes. Particular attention is given to the development of cashless payment systems in Uzbekistan, including the expansion of bank cards, mobile payment applications, and digital money transfers. In addition, the article discusses cybersecurity issues associated with the rapid development of electronic payment systems and their potential economic implications.

Keywords: electronic payment systems, digital economy, bank cards, mobile payment applications, cashless payments, cybersecurity, cybercrime, shadow economy.

Hozirgi kunda dunyoda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi iqtisodiyotning barcha sohalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, moliyaviy xizmatlar sohasida elektron to'lov tizimlarining keng joriy etilishi iqtisodiy munosabatlarning yangi shakllarini yuzaga keltirdi. Elektron to'lov tizimlari orqali tovar va xizmatlar uchun to'lovlarni tez, qulay va xavfsiz amalga oshirish imkoniyati yaratilmoqda. Natijada naqd pul muomalasi qisqarib, iqtisodiy operatsiyalar shaffofligi va samaradorligi ortmoqda. O'zbekiston sharoitida ham so'nggi yillarda elektron to'lov tizimlari (masalan, bank kartalari, mobil to'lov ilovalari va internet-banking xizmatlari) jadal rivojlanib, iqtisodiy munosabatlarning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Bu esa iqtisodiyotda raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish, to'lov tizimlarini takomillashtirish va ularning iqtisodiy samaradorligini o'rganishni dolzarb masalalardan biriga aylantirmoqda.

Umuman olganda, elektron to'lov — bu texnika vositalari, axborot texnologiyalari hamda axborot tizimlari xizmatlaridan foydalangan holda elektron to'lov hujjatlari orqali naqd pulsiz hisob-kitoblarni amalga oshirish

jarayonidir. Bunday operatsiyalar to'lov tizimi subyektlari o'rtasida tuzilgan shartnomalar asosida, tizimda belgilangan qoidalar va tartiblarga muvofiq ravishda amalga oshiriladi. Shu nuqtai nazardan, elektron to'lov tizimi bank kartalari, internet-banking xizmatlari, mobil ilovalar, QR-kod orqali to'lovlar hamda boshqa turdagi naqd pulsiz hisob-kitoblarni amalga oshirish imkonini beruvchi zamonaviy moliyaviy infratuzilma sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur tizim moliyaviy operatsiyalarni tezkor, qulay va xavfsiz tarzda amalga oshirish imkonini yaratib, iqtisodiyotda naqd pulsiz to'lovlar ulushining ortishiga va moliyaviy munosabatlarning samaradorligi oshishiga xizmat qiladi.

Bugungi kunda respublikamizda keng tarqalgan plastik karta turlariga HUMO, UZCARD, VISA va MASTERCARD kabi to'lov kartalari kiradi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2025-yil 13-noyabr holatiga O'zbekistonda muomaladagi bank kartalari soni 65 million donadan oshgan bo'lib, ushbu ko'rsatkich yildan yilga ortib bormoqda. Bu esa aholining elektron to'lov tizimlaridan foydalanish darajasi ortib borayotganini va naqd pulsiz hisob-kitoblar tizimi keng qamrovli tus olayotganini ko'rsatadi. Shuningdek, mamlakatimizda mobil to'lov ilovalari ham keng ommalashib bormoqda. Jumladan, Click, Payme, Xazna kabi mobil ilovalar aholiga turli moliyaviy operatsiyalarni tez va qulay tarzda amalga oshirish imkoniyatini yaratib bermoqda. Hozirgi kunda aholining taxminan 60–70 foizi turli mobil to'lov ilovalaridan foydalanmoqda. Bundan tashqari, aholining yillik raqamli pul o'tkazmalari hajmi ham izchil oshib bormoqda. Ayrim ma'lumotlarga ko'ra, ushbu ko'rsatkich yiliga o'rtacha 25–30 foiz atrofida o'sishni namoyon etmoqda. Mazkur jarayonlar O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning rivojlanish darajasini va elektron to'lov tizimlarining iqtisodiy jarayonlardagi ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda turli to'lov turlarini bosqichma-bosqich elektron shaklga o'tkazish jarayonlari jadal rivojlanmoqda. Bu

jarayon raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi hamda naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushini oshirishga qaratilgan muhim islohotlardan biri hisoblanadi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi PQ-111- sonli “Toshkent shahrida jamoat transporti tizimini yanada rivojlantirish to‘g‘risida”gi qarori muvofiq, 2025-yil 1-yanvardan boshlab Toshkent shahridagi jamoat transportida yo‘l haqi to‘lovlarini amalga oshirishda naqd pul qabul qilish amaliyoti bekor qilinib, to‘lovlar to‘liq elektron shaklga o‘tkazildi[2]. Mazkur qaror jamoat transportida to‘lov tizimini modernizatsiya qilish, xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish hamda moliyaviy operatsiyalar shaffofligini ta‘minlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 10-dekabrda “Naqdsiz hisob-kitoblarni ommalashtirish va yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishga qaratilgan qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF–246-son farmoniga ko‘ra, 2026-yil 1-apreldan boshlab ayrim yirik moliyaviy operatsiyalarni, jumladan uy-joy va avtomobil xarid qilish, shuningdek alkogol va tamaki mahsulotlari savdosida naqd pul orqali hisob-kitoblarni bosqichma-bosqich cheklash va elektron to‘lovlarni keng joriy etish ko‘zda tutilgan[1].

Mazkur chora-tadbirlar davlat iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Chunki naqd pul ko‘rinishidagi hisob-kitoblarning elektron to‘lov tizimlari bilan almashtirilishi yashirin iqtisodiyot hajmining qisqarishiga, soliq tushumlarining ortishiga, moliyaviy operatsiyalar shaffofligining ta‘minlanishiga hamda pul mablag‘larining iqtisodiyotda aylanish tezligining oshishiga xizmat qiladi. Shu bois elektron to‘lov tizimlarini rivojlantirish va ularning iqtisodiyotdagi rolini kengaytirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

1-rasm. O'zbekiston Respublikasidagi 2020-2025 yillar kesimida elektron savdo hajmi ko'rsatkichlari

1-rasm ma'lumotlari yordamida, 2020-2025 yillar kesimida elektron tijorat savdo hajmi, chakana savdo hajmi va undagi elektron tijoratning ulushini tahlil qilganimizda ko'rishimiz mumkinki, yuqoridagi raqamlar izchillik bilan ko'payib kelmoqda. Ma'lumotlarga ko'ra, 2020-yildan beri bozor deyarli 23 barobar o'sgan. Bu shunchaki statistika emas, bu bizga odamlarning xarid odati sekin-asta onlaynga o'tayotganini ko'rsatadi. Ammo, bunga qaramay hali ham raqamli to'lovning hajmi atiga 5 foiz ekanligini ko'rishimiz mumkin[4].

Yuqorida ta'kidlanganidek, elektron to'lov tizimlarining jadal rivojlanishi iqtisodiy jarayonlarning samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Biroq har qanday tizim singari elektron to'lov tizimlarining ham ayrim kamchilik va xavf omillari mavjud. Mazkur muammolar orasida eng dolzarb masalalardan biri kiberxavfsizlik hisoblanadi. Ichki ishlar vazirligi huzuridagi Kiberxavfsizlik markazi ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi besh yil davomida kiberjinoyatlar soni keskin oshgan. Xususan, 2019-yilda 863 ta

kiberjinoyat holati qayd etilgan bo'lsa, 2024-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 58 800 taga yetgan, ya'ni qariyb 68 baravarga oshgan. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2021–2024-yillar davomida fuqarolar hamda bank tizimi kiberjinoyatlar oqibatida 1,9 trillion so'mdan ortiq moliyaviy zarar ko'rgan. Shundan 2024-yilning o'zida 603 milliard so'm mablag' talon-toroj qilingan. Tahlillarga ko'ra, kiberjinoyatlarning qariyb 98 foizi bank kartalari bilan bog'liq firibgarlik holatlariga to'g'ri keladi [3]. Firibgarlar asosan phishing (soxta havolalar orqali shaxsiy ma'lumotlarni qo'lga kiritish), zararli APK fayllar, deepfake texnologiyalari (sun'iy intellekt yordamida soxta video va audio materiallar yaratish), shuningdek ijtimoiy tarmoqlar orqali amalga oshiriladigan turli aldov sxemalaridan foydalanmoqda. Shu sababli elektron to'lov tizimlarini yanada rivojlantirish bilan bir qatorda ularning kiberxavfsizligini ta'minlash, foydalanuvchilarning moliyaviy savodxonligini oshirish hamda zamonaviy himoya mexanizmlarini joriy etish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda elektron to'lov tizimlari so'nggi yillarda jadal rivojlanib, milliy iqtisodiyotning muhim va ajralmas tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Muomaladagi bank kartalari sonining ortib borishi, mobil to'lov ilovalarining aholi orasida keng ommalashuvi hamda naqd pulsiz hisob-kitoblar hajmining oshishi mamlakatda raqamli iqtisodiyotning izchil rivojlanayotganini ko'rsatadi. Shuningdek, davlat tomonidan qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar hamda naqd pulsiz to'lovlarni kengaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar moliyaviy operatsiyalar shaffofligini ta'minlash, yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish va soliq tushumlarini oshirishga xizmat qilmoqda. Bu esa iqtisodiy jarayonlarning yanada samarali va tizimli tashkil etilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Biroq elektron to'lov tizimlarining keng qo'llanilishi bilan bir qatorda kiberxavfsizlik bilan bog'liq xavflar, turli firibgarlik holatlari hamda axborot xavfsizligi muammolari ham mavjud. Mazkur omillar ushbu sohani yanada

takomillashtirish va zamonaviy himoya mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. Kelgusida elektron to'lov tizimlari xavfsizligini mustahkamlash, kiberhujumlarning oldini olish, foydalanuvchilarning moliyaviy va raqamli savodxonligini oshirish hamda ilg'or texnologiyalarni joriy etish ushbu sohaning barqaror va samarali rivojlanishini ta'minlaydigan muhim omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni 2025-yil 10-dekabrdagi PF-246-sonli "Naqdsiz hisob-kitoblarni ommalashtirish va yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi PQ-111- sonli "Toshkent shahrida jamoat transporti tizimini yanada rivojlantirish to'g'risida"gi qarori (<https://lex.uz/uz/docs/-5847479>)
3. Axralovna S. N., Valijon o'g'li O. O. KIBERXAVFSIZLIK 2025-YILDA: O O'ZBEKISTONDA ONLAYN FIRIBGARLIKLARDAN QANDAY HIMOYALANISH MUMKIN //Global Science Review. – 2025. – T. 9. – №. 1. – C. 205-214.
4. Gulbahor A., Sayyora A. RAQAMLI IQTISODIYOTNING O'SISH SUR'ATLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI STATISTIK BAHOLASH //Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g'oyalar. – 2025. – T. 1. – №. 8. – C. 959-963.
5. Diyorbek C., Asomiddin T. RAQAMLI TO'LOV TIZIMLARI AHOLI FAROVONLIGINI OSHIRISHDA //Научный Импульс. – 2025. – T. 4. – №. 40. – C. 26-28.

